

ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН

Плутницька К.М., аспірант

Запорізький національний університет

У статті здійснено спробу визначити примушування до вступу в статевий зв'язок як насильницький злочин за наступними критеріями: за способом вчинення насильства, за співвідношенням елементів мотивації, за тяжкістю суспільно небезпечних наслідків.

Ключові слова: примушування до вступу в статевий зв'язок, насильство, психічне насильство.

Плутницькая Е.Н. ПРИНУЖДЕНИЕ КО ВСТУПЛЕНИЮ В ПОЛОВУЮ СВЯЗЬ КАК НАСИЛЬСТВЕННОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье делается попытка определить принуждение ко вступлению в половую связь как насильственное преступление по следующим критериям: по способу совершения преступления, по соотношению мотивов и целей, по тяжести общественно опасных последствий.

Ключевые слова: принуждение к вступлению в половую связь, насилие, психическое насилие.

Plutitska K.M. FORCING TO ENTERING INTO SEXUAL CONNECTION AS CRIME OF VIOLENCE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the article given it a shot to define forcing to entering into sexual connection as crime of violence on next criteria: on the method of feasant to the crime, on correlation of reasons and aims, on weight of publicly-dangerous consequences.

Key words: forcing to sexual connection, violence, psychical violence.

Феномен насильства у всі часи привертав до себе увагу науковців різного спрямування: філософів, юристів, медиків, істориків, представників інших галузей наук. І до сьогодні значний інтерес становить дослідження психічного насильства. Адже психіка людини ніколи не була достатньо захищена ні кримінальним, ні цивільним законом, через складність здійснення цього захисту, визначення причинного зв'язку між діями суб'єкта та психічною травмою, яка часто буває більш небезпечною для здоров'я людини, ніж травма, завдана фізичним насильством [1, 4]

У кримінології не існує єдиної точки зору стосовно віднесення деяких складів злочину до насильницьких або до ненасильницьких злочинів. Це стосується, у тому числі і примушування до вступу в статевий зв'язок, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст.154 КК України. Значна частина кримінологів відносить його до групи насильницьких злочинів разом зі зґвалтуванням (ст.152 КК України) та насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 КК України), не обґрунтовуючи при цьому своєї точки зору. Другі вважають цей злочин ненасильницьким. Треті ставлять його на межі між насильницькими та ненасильницькими злочинами. На нашу думку, така ситуація пояснюється як складністю самого поняття «насильство»; цілком обґрунтованим існуванням кількох критеріїв віднесення того чи іншого злочину до групи насильницьких, так і недостатньою увагою наукового співтовариства до питання примушування до вступу в статевий зв'язок.

Питання насильницької, у тому числі і сексуальної насильницької злочинності досліджувалась у роботах українських та зарубіжних вчених – кримінологів та криміналістів: Ю. Антоняна, Л. Брич, Л. Гаухмана, О. Герцензона, І. Даньшина, О. Джузи, А. Долгової, О. Дудорова, А. Зелінського, М. Коржанського, О. Ігнатова і багатьох інших науковців.

Метою статті є визначити відношення примушування до вступу в статевий зв'язок до насильницьких злочинів за наступними, на наш погляд, основними критеріями: за способом вчинення насильства, за співвідношенням елементів мотивації, за тяжкістю суспільно небезпечних наслідків.

Розглянемо примушування до вступу в статевий зв'язок за критерієм способу вчинення насильства. За різні часи в термін «насильство» на законодавчому рівні вкладалось різне значення. Так, в Уложенні про покарання кримінальне те виправне 1845 року під терміном «насильство» розумілося тільки фізичне насильство. До цього поняття включалися побої або інші насильницькі дії, що заподіюють біль.

Однак у сучасній теорії й у світовій законодавчій практиці ми зустрічаємо значно більш

широке тлумачення насильства.

«Насильство – це дія притисняюча, образлива, незаконна й свавільна», – так визначає насильство В. Даль [2, 13]. Насильство пов'язується із цілеспрямованим посяганням на здоров'я, життя, обмеженням волі, свободи поведінки, порушенням прав і завданням збитків людям. А. Гусейнов описує насильство як зовнішній вплив на людину або групу людей, «примушування, завдання збитків життю й власності, які здійснюються всупереч волі тих, проти кого вони спрямовані» [3, 36].

П. Назаров трактує насильство як «вольове, суспільно небезпечне, протиправне, винне, із застосуванням фізичної або психічної сили діяння, що зазіхає на ті суспільні відносини..., які охороняються законами, зазначеними в Особливій частині Кримінального кодексу...» [4, 91].

А. Піонтковський визначав, що «насильницький вплив на особистість складається у всякому примусі її до дій, що суперечать її бажанням» [5, 88]. Р. Шарапов, звертаючись за пошуком змісту слова «насильство» до його етимології, робить висновок, що «зміст слова «насильство» полягає в тому, що їм позначали й позначають якесь дійство одного, вчинене у відношенні іншого всупереч його волі (бажанню)» [6, 21]. Деякі автори ототожнюють насильство й примус, наприклад, А. Бойко вказує, що «примус або насильство являє собою замах на особисту недоторканність громадян у фізичному й духовному аспектах» [7, 278]. О. Буркіна й С. Дем'яненко доходять висновку: «Сутність насильства укладається в тому, що людину примушують поводитися не так, як вона того хотіла б» [8, 122]. А. Іващенко та А. Марченко вважають, що насильство – це активна соціальна діяльність, безпосередньо спрямована проти вільного волевиявлення [9, 4].

Досліджуючи насильство, Л. Гаухман визначає його, на наш погляд, занадто вузько, включаючи в нього лише фізичне насильство і погрозу його застосування. В інших погрозах, де відсутнє залякування заподіянням фізичної шкоди, на його думку, «відсутнє зазіхання на особистість» [10, 3]. Обмеження поняття «насильство» лише фізичним насильством або погрозами спричинення особі фізичної шкоди, на нашу думку, не є виправданим, адже залишає за межами правового захисту осіб від багатьох інших способів насильницького спричинення їм психічних травм та незаконного впливу на їх волю.

Як бачимо, праць присвячених насильству досить багато, але про які б різновиди не йшла мова, майже завжди враховуються форми прояву насильства: фізичне і психічне. Під насильством у кримінальному праві традиційно розуміють, і ми цілком підтримуємо цю позицію, фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, який порушує її право на особисту недоторканість, з метою досягнення певного злочинного результату. Але поняття фізичного та психічного насильства прямо не визначаються, а словосполучення «психічне насильство» взагалі не використовується законодавцем в офіційному тексті статей КК України. Під психічним насильством розуміють шантаж, залякування, погрози заподіяння фізичної шкоди і т.ін. Варіантів такого насильства багато, і всі вони здійснюють психічний тиск на особу, на її психіку. Слід зазначити, що для кримінального права та кримінології дуже важливими ознаками насильства є його протиправність та направленість на подолання або обмеження волі іншої особи.

К. Котельникова, розмежовуючи насильницькі і ненасильницькі злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості, відносить примушування до вступу в статевий зв'язок до ненасильницьких злочинів. Авторка зазначає, що при зґвалтуванні та насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом здійснення впливу на особу виступає як фізичне або психічне насильство, а при примушуванні до вступу в статевий зв'язок – протиправний вплив: використання матеріальної, службової залежності, шантаж, погрози знищення, пошкодження або вилучення майна [11, 134]. Складається враження, що авторка не вважає протиправний психічний тиск на особу психічним насильством, а отже і насильством взагалі. Виникає питання, що ж тоді є «психічне насильство» в розумінні авторки. На жаль, К. Котельникова не наводить визначення понять «насильство» та «психічне насильство». Ми підтримуємо точку зору О. Дудорова, який також визначає примушування як протиправний психічний вплив, але відносить цей склад злочину до насильницьких [12, 663].

А. Д'яченко склад примушування до вступу в статевий зв'язок ставить між насильницькими та ненасильницькими злочинами. Розглядаючи питання відповідальності за примушування до

вступу в статевий зв'язок, науковець зазначає, що специфіка даного злочину полягає в наступному: винна особа вступає з потерпілою особою у недобровільний (але без насильства) статевий зв'язок, який є результатом згоди потерпілої особи, наданої під тиском, який не лишив її (хоча і заважав) можливості обрати варіант поведінки [13, 153].

Хотілося б зупинитися на формулюванні «недобровільний (але без насильства) статевий зв'язок». На нашу думку, цілком логічно, якщо статевий зв'язок є недобровільним, то він має відбуватися з використанням фізичного або психічного насильства. Можливо, науковець мав на увазі лише використання фізичної сили. А. Д'яченко теж на зазначає, які критерії він використовував для віднесення того чи іншого злочину до групи насильницьких чи ненасильницьких, і не вказує, що він має на увазі під поняттям «насильство».

На нашу думку, примушування до вступу в статевий зв'язок вчиняється шляхом застосування до потерпілої особи саме психічного насильства, яке охоплює широкий діапазон протиправних дій. Тому складно погодитись і з наступними формулюваннями, які зустрічаються в коментарях до КК України: «при «примушуванні» виключається насильство» [14, 336]. Доцільніше було б зазначити «виключається фізичне насильство або погроза його застосування».

Говорячи про співвідношення елементів мотивації при вчиненні примушування до вступу в статевий зв'язок, ми повністю погоджуємось з А. Долговою, яка відносить зазначений склад до насильницьких злочинів на тій підставі, що в даному злочині насильство є не тільки засобом досягнення злочинного результату, а ще й елементом мотивації вчинення злочину [15, 439]. При вчиненні примушування до вступу в статевий зв'язок метою вважається задоволення статевої пристрасті. Однак мотивом може виступати і прагнення принизити особу, помста, заздрість й т.ін. Підтвердженням цього є дослідження, проведені як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, які зазначають, що для даного злочину вирішальну роль відіграють саме відносини влади і підкорення, а не бажання задовольнити сексуальну потребу. Не можна однозначно пов'язувати інстинктивні бажання злочинця і злочинну поведінку. Безпосереднім мотивом виступає не сама потреба, а та негативна емоція, що виникає на її тлі [16, 122]. Насильницький характер злочину підтверджується ще й тим, що злочинець не може не усвідомлювати недобровільний характер вступу з ним у сексуальні стосунки, а отже він отримує певну насолоду від приниження особи, яка від нього залежить.

За ступенем суспільної небезпеки К. Котельникова відносить примушування до вступу в статевий зв'язок до ненасильницьких злочинів: «Суспільна небезпека цього діяння знижується не тільки за рахунок іншого способу здійснення впливу, але і у зв'язку з тим, що фізична статева свобода потерпілої сторони не порушується...» [11, 134].

З приводу вищенаведеного висловлювання хотілося б зазначити, що в конкретному виді злочину дуже важко оцінити ступінь суспільної небезпеки. Треба брати до уваги те, що питання примушування до вступу в статевий зв'язок не досліджувалося на такому рівні, щоб робити висновки про те, наскільки небезпечним воно може бути для особи, які наслідки за собою тягне.

Спірною є і теза про те, що фізична статева свобода потерпілої сторони не порушується. Звичайно, у першу чергу порушується свобода волевиявлення потерпілої особи, але в умовах економічної кризи, кризи на ринку праці вірогідно, що в потерпілої особи просто не може бути іншого вибору, ніж вступити в такий недобровільний сексуальний контакт. Примушування особи завжди означає примус до дії всупереч її волі та бажанням. Воно спрямоване на подолання або обмеження волевиявлення особи за допомогою протизаконних дій, спрямованих на порушення прав і свобод особи та/або її рідних. Безумовно, у більшості випадків примушування вчиняється через погрози, які спрямовані в майбутнє і не викликають побоювань потерпілої особи за таке цінне благо, як життя, а тому не повністю придушують волю потерпілої особи, а лише схиляють її до певних дій на користь злочинця [17, 71]. На наш погляд, не слід ігнорувати вплив конкретних життєвих ситуацій, коли примушування розраховане на повне підкорення волі потерпілої особи, поставлення її у безвихідне становище, коли в неї відсутній вибір поведінки, за винятком тієї, яку вимагає злочинець, і особа діє всупереч своїм бажанням і своїй волі. Крім того, не можна не брати до уваги, що досліджуваний злочин відрізняється високою латентністю. За результатами проведеного нами анкетування цю думку підтверджують 117 зі 156 співробітників правоохоронних органів, що

становить 75%. Зазвичай при вчиненні примушування до вступу в статевий зв'язок немає свідків, і довести вину практично не можливо. Про це свідчить і офіційна статистика. Так, у період з 2001 по 2009 рік за ст.154 КК України засуджено всього 4 особи, а зареєстровано 38 таких злочинів. Отже, кількість притягнутих до кримінальної відповідальності осіб відносно кількості вчинених злочинів становить 10,5%. Знову ж таки за результатами проведеного нами анонімного анкетування, жертвами примушування до вступу в статевий зв'язок ставали близько 10% осіб (13% жінок і 3% чоловіків).

Виходячи з викладеного, можна зробити наступні висновки.

Зазначений злочин можна вважати насильницьким за наступними критеріями:

1. За способом вчинення насильства: примушування до вступу в статевий зв'язок вчиняється через використання психічного насильства у вигляді погроз, як прямих так завуальованих, залякування, шантажу і т. ін.
2. За співвідношенням мотивів та цілей: елемент психічного насильства, у більшій або меншій мірі, є присутнім і в мотивації вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок і використовується безпосередньо як засіб досягнення цілі.
3. За ступенем суспільної небезпеки: примушування до вступу в статевий зв'язок завдає шкоди психічному здоров'ю людини (і насправді розмір цієї шкоди практично не можливо виміряти), може призвести до матеріальних, фінансових труднощів, посягає на честь та гідність, репутацію особи та безперечно на статеву свободу або недоторканість особи.

Отже, примушування до вступу в статевий зв'язок – насильницький злочин, вчинюваний через протиправний психічний вплив (тиск) на особу з метою примусити її до вступу в статевий зв'язок або іншим чином задовольнити сексуальні бажання винної особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Л.В. Сердюк. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002. – 384 с.
2. Даль В. Толковый словарь / В. Даль. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956. – 469 с.
3. Гусейнов А.А. Понятие насилия и ненасилия / А.А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 28–37.
4. Назаров П.Н. К вопросу о насилии при грабеже и разбое / П.Н. Назаров // Труды Киевской ВШ МООП СССР. – 1968. – Вып. 1. – С. 89–94.
5. Пионтковский А.А. Преступления против личности / А.А. Пионтковский. – М.: Юр. изд-во НКЮ СССР, 1938. – 231 с.
6. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве / Р.Д. Шарапов. – М.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 190 с.
7. Комментарий к УК Российской Федерации / [под ред. А. И. Бойко]. – Ростов н/Д, 1996. – 789 с.
8. Онтология и аксиология права: тезисы докладов и сообщений Второй междунар. науч. конф. (октябрь 2005 г.). – Омск: Изд-во Ом. акад. МВД России, 2005. – С. 122.
9. Иващенко А.Е. Методология правового исследования насилия / А.Е. Иващенко, А.И. Марченко // Социально-правовые проблемы борьбы с насилием. – 1996. – С. 2–6.
10. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами / Л.Д. Гаухман – М.: Юридическая литература, 1969. – 120 с.
11. Котельникова Е.А. Насильственные посягательства на половую свободу и половую неприкосновенность: уголовно-правовая характеристика и проблемы квалификации: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Е.А. Котельникова; Нижегородская академия МВД России. – Нижний Новгород, 2007. – 191 с.

12. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / О.О. Дудоров – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
13. Дьяченко А.П. Уголовно-правовая охрана граждан от преступлений в сфере сексуальных отношений: дисс. на соискание уч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.П. Дьяченко; Академия МВД РФ. – Москва, 1993. – 343 с.
14. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. – Київ: Юридична думка, 2003. – 956 с.
15. Криминология: [учебник для юрид. вузов] / [под ред. А.И. Долговой]. – М.: ИНФРА-НОРМА, 1997. – 784 с.
16. Лунеев В.В. Мотивация преступного поведения / В.В. Лунеев – М.: Наука, 1991. – 383 с.
17. Сердюк Л.В. Криминологическое и уголовно-правовое исследование насилия: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Сердюк Л.В. – Саратов, 2003. – 448 с.

УДК 343.59

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Світличний О.О., здобувач

Запорізький національний університет

У статті досліджуються місце та значення суб'єктивних ознак розбещення неповнолітніх, що характеризують вік, осудність особи, яка вчинила злочин, а також форму вини, мету та мотив цього злочину. Робиться висновок про доцільність підвищення віку, з якого настає кримінальної відповідальності за розбещення неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітні, вік суб'єкту, вина, розпусні дії, соціальний контроль.

Светличный А.А. СУБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ РАЗВРАЩЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуется место и значение субъективных признаков развращения несовершеннолетних, характеризующих возраст, вменяемость лица, совершившего преступление, а также форму вины, цель и мотив этого преступления. Делается вывод о целесообразности повышения возраста, с которого наступает уголовная ответственность за развращение несовершеннолетних.

Ключевые слова: несовершеннолетние, возраст субъекта, вина, развратные действия, социальный контроль.

Svetlichnyi A.A. SUBJECTIVE SYMPTOMS CORRUPTION OF MINORS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article investigates the place and importance of subjective symptoms corruption of minors, which characterize the age, responsibility of the perpetrator, as well as a form of guilt, purpose and motive of the crime. A conclusion on whether raising the age at which criminal responsibility for corruption of minors.

Key words: minors, age of the subject, guilt, sexual abuse, social control.

Розбещення неповнолітніх (ст.156 Кримінального кодексу України – далі КК) є одним із небезпечних злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості (статеві злочини), що заподіює шкоду статевої недоторканості неповнолітнього, негативно впливає на його нормальний статевої розвиток, руйнує усталені в суспільстві традиції та звичаї статевого виховання. Підвищена суспільна небезпечність цього злочину знаходить своє відображення в санкціях ч.1 та ч.2 ст.156 КК, що відносять розбещення неповнолітніх до злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів (ч.3, ч.4 ст.12 КК). За поширеністю досліджуваній злочин займає третє місце серед статевої злочинів, поступаючись лише згвалтуванню (ст.152 КК) та насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 КК). Так, в 2002 р. зареєстрований 231 випадок розбещення неповнолітніх (11,03 % від 2094 зареєстрованих злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості), у 2003 р. – 304 (13,99 % від 2180), у 2004 р. – 272 (13,68 %), 2005 р. – 284 (14,72 %), 2006 р. – 282 (13,36 %), 2007 р. – 307 (16,17 %), 2008 р. – 291(14,24 %), 2009 р. – 303 (14,08 %) [1]. Слід зауважити, що